

Petr Drulák – *Lidská práva v zahraniční politice aneb od snění k naivitě. A zpět?*

Autor: Petr Drulák

*Poznámka redakce DP: Esej Petra Druláka původně vyšla na stránkách Deníku Referendum 7. prosince 2014. Vzhledem k autorově participaci na zítřejší přednášce Alaina de Benoista **Konec liberalismu** v rámci diskusního fóra Melting Pot bude zajímavé seznámit se i s jeho přístupem k problematice lidských práv.*

*Petr Drulák sám aktuálně českou zahraniční politiku tvoří a pracuje na její nové koncepci. Jeho příspěvkem do debaty *Ideály a možnosti české zahraniční politiky* tak budiž starší text, jenž přibližuje myšlenková východiska, která dnes autor promítá do konkrétních politik.*

Lidská práva tradičně patřila k výrazným tématům československé a české zahraniční politiky po roce 1989. Podpora lidských práv patří k velkým politickým myšlenkám, které dokáží propojit základní principiální stanovisko s hmatatelnými praktickými přínosy. Jinými slovy, podporovat lidská práva je správné i užitečné.

Správné z důvodů naší přirozené lidskosti, která se bouří, pokud jiní lidé v bídě, ponížení a zoufalství ztrácejí svoji důstojnost. Užitečné proto, že svět, který vytváří bědné, ponížené a zoufalé, není bezpečný ani pro ty, kteří se v něm dokáží pohodlně zařídit. Bída těch druhých je bude vždy ohrožovat. Je proto škoda, že naše zahraniční politika brala lidská práva tak často za špatný konec.

Antikomunismus a lidskoprávní atlantismus

Naše politika vycházela z antikomunismu a profilovala se vyvíjením vnějšího tlaku vůči režimům, které byly tak či onak spojovány s poměry v předlistopadovém Československu. Jejím výkladní skříní byla částečně úspěšná snaha o diplomatickou izolaci režimu na Kubě a podpora tamních disidentů. Co je na tom špatného?

Na humanitární podpoře disidentům jistě nic závadného není, ba právě naopak. Česká politika i některými dalšími kroky a konkrétními projekty často zmírňovala lidské utrpení s výsledky, za něž se nemusíme stydět.

Trpěla však pochybnou legitimitou a klesající efektivitou. Za pochybnou legitimitu může její úzké a negativně vymezené normativní východisko v podobě antikomunismu. Jistě je na místě se stavět proti zločinům komunismu, byť komunismus mimo Evropu může znamenat něco jiného u nás.

Ale **skutečný humanismus se staví rovněž proti zločinům a excesům jiných ideologií a politických režimů**. Politice založené na jednostranném, antikomunistickém „humanismu“ hrozí, že bude vnímána jako účelová a ztratí svoji věrohodnost v očích druhých.

To se stalo i české politice lidských práv namířené proti státům, které byly současně trnem v oku USA. Lze mluvit o českém lidskoprávním atlantismu. Tato orientace vyplývala jak z domácího antikomunismu, tak i ze související snahy budovat prostřednictvím společného pojetí lidských práv zvláštní vztah s USA.

Atlantický motiv sice nebyl tak výlučný, jak si představovali ti zahraniční pozorovatelé, kteří vnímali českou politiku pouze jako zistný příspěvek do americké *realpolitik*, ale spolu s antikomunismem zásadně oslabil mezinárodní věrohodnost českého pojetí lidských práv.

Dále ji podkopaly další souvislosti českého atlantismu – krajní podezřívavost vůči Rusku a Číně (vyplývající z antikomunismu) a mlčení k porušování lidských práv ze strany spojenců.

Zlatý věk lidskoprávního atlantismu je spojen s působením **Václava Havla** ve funkci prezidenta. Jeho charismatická osobnost alespoň navenek zdánlivě překonává vnitřní rozpory lidskoprávního atlantismu, ale po jeho odchodu z Hradu se ukazuje naivita havlovského pojetí a lidská práva se z atlantismu vytrácejí.

S Bushovou „válkou“ proti terorismu a projektem amerického radaru získává český atlantismus načas nový obsah, který však s lidskými právy příliš společného nemá už ani navenek.

Nejen že politika lidských práv ztrácí svoji vnější legitimitu, ale přichází i o tu vnitřní. Zatímco ještě koncem devadesátých let byl antikomunismus výrazným tématem, které politicky oslovovalo podstatnou část společnosti, dnes už se jedná o zcela okrajovou záležitost. Poslední pokusy české pravice mobilizovat proti komunistům či kryptokomunistům opakovaně vyzněly naprázdno vedle politicky úspěšných kampaní proti korupci či za sociální jistoty.

S vaničkou antikomunismu pak vyléváme i zahraniční politiku lidských práv. Diskuse o globální dimenzi české zahraniční politiky se pak v poslední době omezuje pouze na ekonomickou diplomacii. To je škoda. České globální působení se přirozeně neobejde bez ekonomické diplomacie, právě tak ale potřebuje aktivní multilaterální politiku, zejména v

OSN, a politiku lidských práv.

Realistické snění

Českou zahraniční politiku lidských práv nelze založit na návratu k havlovskému pojetí. Způsob, jakým se dnes někteří politici, aktivisté či podnikatelé hlásí k Václavu Havlovi, připomíná fetišizaci, která není hodna jeho odkazu. Tato velká postava české politiky si zaslouží uznání za svoji činnost v disentu, během sametové revoluce a ve svém působení československého prezidenta.

Jeho význam však rovněž vyžaduje, abychom se s ním kriticky vyrovnali tím, že poukážeme na jeho slepá místa a selhání. K nim patří oblast mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Havel jim nerozuměl. Jako disident se jimi intelektuálně nezabýval a jako prezident spoléhal pouze na své morální zaujetí a na rady svých spolupracovníků.

Svůj přístup k mezinárodní politice předznamenává v eseji *Anatomie jedné zdrženlivosti* z poloviny osmdesátých let, v němž vysvětluje zásadní nepochopení mezi západními levicovými aktivisty a východními disidenty. Mírové aktivisty varuje před appeasementem a „kapitulací před zlem“.

Vyčítá jim slepotu vůči sovětské válce v Afghánistánu a připomíná, že mír je ohrožován především potlačováním lidských práv. Tato do určité míry oprávněná kritika však kulhá politickou slepotou svého autora.

Havel identifikuje lidská práva pouze s občanskými právy zajišťujícími kontrolu politické moci. Svoji kritiku staví na morálních argumentech, které jsou z hlediska politické praxe buď nesprávné, neboť empiricky neplatí („svévole vnitřní přerůstá i ve svévoli vnější“, „zrušení soutěže o moc umožňuje jakékoliv zbrojení“), nebo nepoužitelné, neboť zpochybňují politiku jako takovou („nedůvěryhodnost v něčem vyvolává obavy z nedůvěryhodnosti ve všem“, stát, který lže vlastním obyvatelům, lže i ostatním státům).

Tento naivní přístup snad měl své místo v bipolárním světě osmdesátých let. Dával morální sílu těžce zkoušeným disidentům a americká zahraniční politika ho mohla využít k podrývání pozic komunistických vlád.

Po roce 1989 však působí nemístně agresivně a kontraproduktivně, zejména když ho Havel se všemi vnitřními rozpory absolutizoval do neokonzervativní podoby globálního boje za politickou svobodu pod vedením USA. Zde skutečně není k čemu se vracet a nač navazovat.

Zahraniční politika lidských práv se však může opřít o hlubší tradici českého humanismu, jejímž nejvýraznějším novodobým představitelem byl Masaryk. Masaryk považoval humanitu za základní linii českých dějin, jejíž konkrétní vyjádření závisí na historických podmínkách. Sám v období konce 19. a počátku 20. století chápal humanitu jako demokracii, národní sebeurčení a sociální spravedlnost.

Vymezoval ji tedy pozitivně a široce. Nedefinoval ji negativně jako anti-monarchismus či anti-katolictví, jakkoli se proti obojímu vymezoval, a neomezoval ji pouze na národ, pouze na občanská práva či pouze na sociální otázku. Ovšem jako člověk své doby se na svět díval pouze z evropské perspektivy a nezápadní svět příliš neznal.

V soudobém českém myšlení o mezinárodní politice nalezneme ohlasy masarykovského humanismu především u Jiřího Dienstbiera, disidenta a diplomata. Lidským právům přikládal mimořádný význam jak v domácí, tak i v zahraniční politice. Přesto se zásadně rozcházel s lidskoprávním atlantismem.

Především měl smysl pro odlišnost perspektiv. Své *Snění o Evropě* začíná citátem, že svět „vypadá jinak z Vídně a jinak z Texasu“. Jeho nezápadní novinářská zkušenost z Indonézie mu pomáhala tuto odlišnost chápat hlouběji než většině západních politiků.

Smysl pro odlišnost perspektiv a kulturních kontextů ho však nevedl k závěru, že vše je relativní a že o žádných lidských právech se tudíž ani nedá mluvit. Vycházel z nevyhnutelnosti napětí mezi univerzalismem a perspektivismem.

Na sklonku svého života varoval, že lidská práva nelze prosazovat násilím a že pokud Evropané nerespektují zvyklosti a tradice jiných kultur, budou vyvolávat odpor k jednání chápanému jako „nový kolonialismus“. Litoval, že tím mohou jen oslabit „prosazování těch práv, která jsou univerzální.“

Jako bývalý disident si byl vědom významu občanských práv, to mu však nebránilo uznávat význam práv sociálních, za jejichž zanedbávání kritizoval ekonomický liberalismus. USA znal a respektoval, považoval se za přítele Američanů. Odmítal však jejich agresivní moralismus.

Kritizoval Reagana s jeho rétorikou „říše zla“, Clintonovu válku proti Jugoslávii i války Bushe mladšího. Snil o lidštějším světě, ale jeho humanistické snění se opíralo o hlubokou znalost politické reality.

Cesta dialogu

Dienstbierovo snění nabízí lepší základ pro obnovu zahraniční politiky lidských práv než návrat k Havlově naivitě. Vyžaduje pojmout lidská práva šířeji než jen jako práva občanská, měla by rovněž zahrnovat práva sociální a environmentální. Pro několik miliard lidí je stále důležitější osvobození od hladu než svoboda politického projevu. V tomto ohledu si politika lidských práv podává ruku s rozvojovou spoluprací a měla by s ní být v úzkém kontaktu.

Podpora takto široce pojatých lidských práv nemůže vycházet pouze z toho, že si sami určíme, jaká práva považujeme za důležitá a budeme se je snažit u druhých prosazovat. Naše představy mohou být pouze východiskem, s nímž vstoupíme do dialogu se společnostmi, jíž chceme pomoci. Dialogu, který povede ke společné identifikaci priorit a prostředků k jejich dosažení.

V tomto ohledu se lze poučit z úspěšných přístupů k rozvojové spolupráci. V centru nového přístupu by neměla být doktrína, nýbrž člověk. Nikoliv univerzalizující představa o lidských právech, která se opírá pouze o naši západní zkušenost, nýbrž konkrétní potřeba, kterou se v daných kulturních podmínkách projevuje široce sdílená představa o lidskosti.

Politika bude nutně selektivní, některým zemím a tématům se bude věnovat více, některým méně a jiným se nebude věnovat vůbec. Výběr zemí a témat by však měl být natolik vyvážený, aby bylo zcela zřejmé, že politika lidských práv není a nechce být ani nástrojem mocenských cílů, ani klackem bohatých proti chudým, ani novým křížáckým tažením.

Patří k tomu také schopnost diskutovat o lidských právech s našimi přáteli a spojenci. Přátelsky je upozorňovat na jejich kroky, které považujeme za sporné, a přátelsky přijímat, pokud naopak poukáží na problémy u nás. Tedy přesně naopak, než když jsme si před lety dlouho nevěšili problematických stránek Bushovy války proti terorismu a s rozhněvanou kritikou jsme přišli až poté, co americký Kongres upozornil na těžkou situaci našich Romů.

Realistickým sněním je možné založit politiku, která zachytí lidská práva v jejich šíři a odlišnosti perspektiv a která nebude vnímána jako klacek Západu. Taková politika lidských práv by umožnila navázat na naši humanistickou tradici i na praktické projekty, jimiž Česko v minulosti pomáhalo.

Publikace tohoto textu na stránkách Deníku Referendum byla spolufinancována projektem „Podpora veřejné debaty o české zahraniční politice“ Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) v Praze.